

CZU: 39:614.8:616.98-036.21

[https://doi.org/10.59295/sum11\(01\)2023_18](https://doi.org/10.59295/sum11(01)2023_18)**MUTAȚII ȘI TRANSFIGURĂRI CEREMONIALE ÎN VREME DE CRIZĂ****Tatiana POTÎNG***Universitatea de Stat din Moldova*

Starea de urgență, instituită la începutul pandemiei de Covid-19 a impus, dincolo de restricțiile prevăzute în actele normative, o perspectivă inedită asupra existenței umane, inclusiv prun demontarea unor tradiții și stereotipuri.

În condițiile în care dispozițiile restrictive emise de autorități vizau doar activitatea instituțiilor publice și a domeniilor economice reglementabile de stat, cutumele tradiționale comunitare au rămas pe dinafara actelor normative epidemiologice și au nimerit în nișa ingrătă a incertitudinii și interpretărilor. În consecință, ritualurile de familie au fost puse la index și au suferit o serie de transfigurări odată cu plafonarea numărului de persoane admise împreună într-un singur loc, obligativitatea respectării distanței și purtarea măștilor de protecție.

În fond, acest demers științific are drept obiectiv analiza impactului crizei pandemice asupra ceremonialului funerar, în toată complexitatea sa și asupra gradului de rezistență a tradiției ceremoniale la noile realități și norme impuse de pandemie.

Cuvinte - cheie: *cutumă comunitară, ritual de familie, tradiție, ceremonial, tabu.*

MUTATIONS AND CEREMONIAL TRANSFIGURATION IN TIMES OF CRISIS

The state of emergency established at the beginning of the Covid-19 pandemic imposed, beyond the restrictions provided for in the regulatory acts, a new perspective on human existence, including the dismantling of some traditions and stereotypes.

In the conditions where the restrictive measures issued by the authorities only concerned the activity of public institutions and state-regulated economic sectors, traditional community customs remained outside the epidemiological regulatory acts and ended up in the ungrateful niche of uncertainty and interpretations. Consequently, family rituals were put on hold and underwent a series of transformations once the number of people allowed together in one place was limited, and the obligation to observe distance and wear protective masks was imposed.

Ultimately, this scientific endeavor aims to analyze the impact of the pandemic crisis on the funeral ceremony in all its complexity and to investigate the degree of resistance of the ceremonial tradition to the new realities and norms imposed by the pandemic.

Keywords: *community customs, family ritual, tradition, ceremony, taboo.*

Introducere

Riturile de trecere, așa cum au fost ele definite de Arnold Van Gennep [1] și descrise de Simeon Florea Marian [2] în celebra trilogie, au suportat numeroase influențe, confluente și interferențe culturale, manifestând o serie de noi tendințe în actualitatea mileniului trei. În comportamentul ritual al societății noastre se poate resimți: „slăbirea și eliminarea însemnelor sacralului; reducerea rolului însemnelor exterioare; reducerea participării membrilor grupurilor de apartenență; ștergerea importanței absolute a oficiantului și preluarea de către protagoniști a locului central; migrarea riturilor de trecere de la momentele „clasice” la cele care definesc evoluția profesională etc.” [3].

Însă în pofida tuturor influențelor postmodernității, riturile continuă să rămână o componentă indispensabilă a momentelor de prag din existența omului, indiferent de statutul său social sau contextul economic. Pe lângă funcția socială ordonatoare, ceremoniile trecerii, prin caracterul lor constant și imuabil, conferă un plus de siguranță și statornicie existenței umane.

Instituirea stării de urgență la începutul crizei pandemice și interzicerea evenimentelor de familie a tulburat această ordine existențială și a surmontat fundamentul normalității ceremoniale care, în perioada ante-Covid, în Republica Moldova se evidențiază prin exces și opulență. Interzicerea evenimentelor de familie a suscitât reacții controversate din partea autorităților, a protagoniștilor, a industriei de profil, dar și a presei. Interesul sporit pentru evoluția și mutațiile din acest domeniu se poate proba prin titlurile din presa timpului.

Scopul și metodologia cercetării

În cercetarea noastră am pornit de la teoriile consacrate asupra funcției sociale a riturilor de trecere ale lui Mihai Pop, Emil Durkheim, Arnold Van Gennep, dar și de la studiile recente ale Narcisei Știucă care scot în evidență flexibilitatea și adaptabilitatea ceremonialului nupțial la realitățile contemporane.

În prezentul demers ne propunem să analizăm impactul crizei pandemice asupra ceremonialelor de familie și efectele acesteia asupra scenariului ritualic, să studiem natura transformărilor ceremoniale și reacția individului la noile norme transformări.

Având în vedere circumstanțele pandemiei, momentan nu putem apela decât la observația directă a fenomenelor și observația participativă la evenimente.

Ca resursă factologică am folosit deciziile CNESP (Comisia Națională Extraordinară pentru Sănătate Publică), declarațiile publice ale autorităților, mărturiile ale participanților și a martorilor evenimentelor reflectate în mass-media.

Context

Analiză și interpretare

Ceremonialul de nuntă în postmodernitatea din Republica Moldova se caracterizează prin substituiri, adaptări și omisiuni, în raport cu scenariul generic „tradițional românesc”. Deși a fost împins din zona ritualului sacru spre ceremonialitatea profană și impus să accepte elemente de spectacol și divertisment, scenariul nunții moldovenești din mileniul trei păstrează numeroase secvențe tradiționale. Spre deosebire de inovațiile introduse de industria nunților, majoritatea riturilor păstrate din ceremonialul tradițional presupun implicarea directă a nuntașilor, comunicarea, contactul, apropierea interumană.

Interdicțiile și prescripțiile impuse de pandemie au produs mutații cardinale în acest ceremonial și au surmontat nu doar „normalitatea” consumeristă și marchetizată din perioada ante-Covid, ci și funcționalitatea socială a nunții.

În conformitate cu dispozițiile CNESP, ceremonialul nupțial, de rând cu alte „întruniri cu caracter unic” au fost excluse din viața omului în perioada pandemiei. „*cu posibilitatea de prelungire a restricției menționate, în funcție de evoluția situației epidemiologice la nivel național*” [4]. Conform acestor prevederi, nunta, altădată componentă indispensabilă a existenței rituale, a intrat în categoria tabuului, mutație indigerabilă, la prima etapă, de societatea moldovenească, relativ conservatoare și tradiționalistă, pentru care nunta era un soi de constantă a normalității. Interdicția nu avea nici un reper pentru comparație, pentru că memoria colectivă nu mai cunoștea momente sau perioade în evoluția sa în care s-ar fi interzis nunțile. Din contra, moldovenii aveau convingerea că, indiferent de circumstanțele sociale, economice, naturale nunțile nu pot fi interzise.

În această degringoladă ceremonial-valorică a fost invocată autoritatea președinției din acea perioadă ca instanță legitimată să se pronunțe și, eventual, să intervină pentru „normalizarea” situației. Președintele a profitat de interesul general pentru subiect și a speculat nemulțumirea societății, erijându-se în avocatul ritualului: „*Eu le-am spus părerea mea. Este o greșeală să interzici tinerilor să facă nunți*”. Argumentul de bază invocat de președinție în bătaia pentru existența ritualului este încărcătura valorică a nunților ca simbol al vieții, al normalității existenței: „*Nunțile vor fi, normal. Și pe timp de război nunțile și cumetriile se organizau, viața merge înainte*” [5].

De cealaltă parte, puterea autorizată în domeniul sanitar (CNESP) a deplasat accentele dinspre componenta simbolică spre securitatea sanitară și a evidențiat caracterul periculos al ceremonialelor festive de la noi: „*Riscul pentru nunți și cumetrii este apropierea fizică și contactul foarte apropiat și dacă ar fi să participe doar soțul și soția care se află acasă este un lucru, dar apropierea fizică crește riscul de a contracta virusul. Aceasta a fost înțelegerea-cheie și ea este valabilă pentru toată lumea*” (Nicolae Furtună) [6].

Asocierea ceremonialului nunții cu ideea primejdiei a plasat pentru prima dată festivitatea de familie într-o zonă gri, a insecurității și reprobabilului. Deși au deplasat accentele dinspre pericolul virusului spre pericolul nunților și au decorticat complet ceremonialul nupțial de componenta sa simbolică, declarațiile oficialilor n-au reușit însă impunerea unei noi paradigme ceremoniale decât parțial. „*Nu-i momentul în perioada asta să facem nunți și cumetrii. Nici nu știi cum o persoană e infectată și nici nu știe despre asta*” [7].

Ulterior, ridicarea parțială a interdicției asupra petrecerilor de nuntă cu plafonarea la minim a numărului

de participanți, în loc să bucure societatea, a provocat noi nemulțumiri și a fost interpretată de potențialii protagoniști ai evenimentelor ca un fel de capcană menită să-i demotiveze să renunțe la ceremonial, căci în viziunea lor ... *cum să fie nuntă cu 50 de oameni?*

Această nedumerire legitimă reflectă reacția societății la încercările autorităților de a interveni și a modifica esența conținutului ritualic, deoarece noile norme prevăzute pentru nunți și cumătrii în acele decizii ale CNESP nu se refereau doar la respectarea „strictă a măsurilor antiepidemice”, ci deconstruiau conceptul în sine al ceremonialului marital și funcția simbolică a acestuia. Or, majoritatea secvențelor nunții moldovenești (horele, colacul miresei, mâncatul laolaltă, spălatul ritualic al mâinilor) veneau în contradicție flagrantă cu prescripțiile sanitare oficiale despre distanța „socială” și igienizarea periodică a mâinilor. Iar recomandările privind purtatul obligatoriu al măștii în spațiile închise, „respectarea distanței sociale/fizice de un metru, indiferent de numărul de persoane prezente în locurile publice”, limitarea numărului de participanți, făceau imposibilă organizarea acestor ceremonii în cadrele „normalității” consacrate din ultimele decenii în care domina opulența și excesul.

În aceste condiții, unii dintre cei care au decis să se căsătorească în această perioadă au optat pentru organizarea modestă a ceremonialului civil și/sau a celui religios, fără petrecerea de nuntă: „*După oficializarea relației în fața ofițerului de stare civilă am ales să promovăm turismul local. Împreună cu cei câțiva dintre prietenii de suflet, care ne-au făcut o surpriză și au parcurs vreo 400 de km, am ales să facem un tur al obiectivelor turistice din raionul Glodeni. Pandemia nu ne-a furat emoțiile și asta este cel mai important!*” [8].

Trebuie de remarcat că, deși pionerii acestei noi normalități ceremoniale au constituit un subiect de interes sporit pentru presă, exemplul lor n-a fost extrapolat și n-a devenit tradiție generală națională. Totodată, observăm că pandemia a eliminat excesele din ceremonialitatea de familie și a impus o nouă paradigmă – cea a nunților modeste, cu un număr redus de persoane, în cadrul familiei. Am putea vorbi, în fond, despre o nouă normalitate - normalitatea crizei, cea despre care menționa M. Pop în descrierea obiceiurilor nunții în vreme de război: „*În gradul de realizare a ceremonialului, în modul de desfășurare a obiceiului existau diferențieri îngăduite, potrivit cu starea materială și socială a celui care-l făcea, cu momentul în care se făcea. În anii cu recoltă bogată toate nunțile sunt mai fastuoase, mai bogate. În anii de război însă, toate obiceiurile s-au făcut în formă redusă*” [9].

Această paradigmă însă a rămas a fi inacceptabilă pentru cea mai mare parte a societății. Așa că în scurt timp cei care decideau să ignore interdicțiile și să organizeze nunți fastuoase în perioada prohibită ajungeau subiect de discuții în presă și pe rețelele sociale, iar nunțile considerate ca „o *sfidare a bunului simț*” și „*petrecere pe timp de ciură*”. În consecință, nunțile au trecut în semiilegalitate, au început să se organizeze clandestin, fără poze publice și distribuiri pe rețele, de frica de a nu fi deconspirați și acuzați.

În acest malaxor al oprobiului public a nimerit și nunta fiului premierului moldovean din acea perioadă. Supărarea generală a fost provocată mai ales de contradicția dintre acuzațiile premierului în privința iresponsabilității moldovenilor, care prețuiesc ceremoniile mai mult decât viața, și faptele sale în calitate de socru mare și actant al evenimentului ceremonial.

Ritualul renegat

Deși reprobabilă în percepția comună, întâmplarea în sine n-ar fi rămas decât un subiect de scandal cu tentă politică, larg mediatizat, dacă reprezentantul puterii n-ar fi renegat evenimentul, prin amendarea conceptului de nuntă în sine: „*copiii au vrut să-și oficializeze căsătoria și cu această ocazie, cu cei mai apropiați oameni, am organizat o masă. Deci nu este nuntă nici după formă, nici după conținut*” (Ion Chicu) [10].

Declarația premierului a deschis noi piste de discuții asupra ceremonialului nunții. Dar, în calitate de autorități avizate să comenteze afirmațiile premierului și să explice *Ce este o nuntă?* și *Care este diferența dintre o nuntă și o petrecere?* au fost solicitați de presă să se pronunțe epidemiologii și nu etnologii. Situația este explicabilă, dacă luăm în considerație faptul că anume instituțiile sanitare au elaborat noile norme ceremoniale impuse de restricțiile anti-Covid.

Fiind întrebat despre diferența dintre o nuntă și o petrecere, șeful de atunci al Agenției Naționale pentru Sănătate Publică (ANSP) Nicolae Furtună, a recunoscut că nu este specialist în nunți și cumătrii, dar nu s-a abținut să dea o definiție conceptului: „*Care e diferența dintre nunți și cumetrii nu eu trebuie să vă spun.*”

Nunta e cu mireasă și cu mire, cumetria e cu nănași și cu lăturași.... Eu, personal, în calitate de epidemiolog nu disting și nu diferențiez lucrurile acestea” [10] idem.

Astfel, în mod absolut surprinzător, în plină criză sanitară, la Chișinău dezbaterile cele mai fierbinți se duceau nu atât pe terenul restricțiilor sanitare, cât în privința ceremonialurilor de familie. În consecință, ne-am confruntat cu situația neordinară când puterea, prin oficialii săi de cel mai înalt rang, a considerat oportun să se pronunțe și să se implice în ceremonialitatea profană, încercând s-o influențeze și s-o ordoneze. Am putut observa cum autoritățile se considerau îndreptățite să dea aprecieri de valoare obiceiurilor și tradițiilor de familie și să le taxeze ca fiind redundante și periculoase deopotrivă: „*Covid-19 ne-a dat din deget și ne-a îndemnat ca noi să renunțăm și să ne debarasăm de unele obiceiuri și tradiții pe care le-am moștenit din strămoși*”. Observăm astfel cum, în lipsa unor soluții sanitare viabile, autoritățile amendau „tradiționalitatea excesivă” a moldovenilor ca principală cauză a situației dramatice din domeniul sănătății.

În consecință, protagoniștii eventualelor ceremonii se aflau în fața următoarei dileme: dacă respectau prohibiția și norma sanitară – încălcau ritualul, iar dacă respectau obiceiul – încălcau legea. Criza pandemică a confirmat ipotezele anterioare și îngrijorările etnologilor cu privire la precaritatea ceremonialului nunții tradiționale în contemporaneitatea postmodernă. Astfel că în fața prohibiției sanitare, respectarea insistentă a tradiției a părut caducă și exagerată.

Concluzii

În acest context, trebuie scos în evidență rolul crucial jucat de mijloacele de comunicare în masă în formarea opiniei publice în raport cu ceremonialele de familie. Anume mass-media a evidențiat și a mediatizat contradicțiile și derapajele oficialilor în raport cu instituția tradiției, pe de o parte, și norma sanitară impusă de pandemie, pe de altă parte. Conștientizând rolul major al ceremoniilor de familie în existența societății, presa a ținut mereu mâna pe pulsul evenimentelor și a furnizat informații actuale la diferite etape a evoluției pandemiei și a percepției publice asupra riturilor de trecere în acel context.

În concluzie, s-a putut observa cum, în perioada crizei pandemice, ceremonialul nupțial a parcurs mai multe ipostaze de percepție în mentalul colectiv, ipostaze care ar putea fi formulate în sintagme și epitete imposibil de imaginat până la această dată în raport cu ceremonialul nunții: nunta interzisă, nunta periculoasă, nunta renegată, nunta clandestină. Ceremonialurile de familie, deși au fost afectate ca formă de manifestare, au rezistat presiunilor restrictive și, după ridicarea interdicției de organizare au revenit cu aproape același conținut, demonstrând o veritabilă capacitate de rezistență la schimbare.

Referințe bibliografice:

1. VAN GENNEP, A. *Riturile de trecere*. Iași: Editura Polirom, 1998.
2. MARIAN, S.-F. *Nașterea, Nunta, Înfirmarea la români. Studiu etnografic*. București: Editura Saeculum Vizual, 2008.
3. COMAN, M. *Introducere în antropologia culturală*. Mitul și ritul. Iași: Editura Polirom, 2008.
4. Comisia națională extraordinară de sănătate publică. Hotărâre nr. 30 din 11 septembrie 2020 https://gov.md/sites/default/files/hotarirea_cnesp_nr.30_11.09.2020.pdf (vizitat la 03.02.2023).
5. Dodon, despre nunți: Moldovenii sunt deștepti și știu cum vor face. <https://stiri.md/article/social/dodon-despre-nunti-moldovenii-sunt-destepti-si-stiu-cum-vor-face> (vizitat la 05.02.2023).
6. Motivul pentru care nunțile și cumătriile sunt interzise: Riscul este apropierea fizică. Dacă ar fi să danseze la eveniment doar soțul și soția este o chestie. <https://unimedia.info/ro/news/f30517ab239e28b2/video-motivul-pentru-care-nuntile-si-cumatriile-sunt-interzise-riscul-este-apropierea-fizica-daca-ar-fi-sa-danseze-la-eveniment-doar-sotul-si-sotia-este-o-chestie.html?fbclid=IwAR0OtRdCvChuHUXVuDi1al4nrJQxzG9dlnQdGp2azQv2CV8BTnjggkeBRH8> (vizitat la 05.02.2023).
7. Cum a influențat pandemia asupra sărbătorilor îndrăgite de moldoveni (VOX). <https://ea.md/cum-a-influentat-pandemia-asupra-sarbatorilor-indragite-de-moldoveni-vox/> (vizitat la 07.03.2023).
8. CHIRILESCU, C. Mireasă pe timp de pandemie: „În această zi nu mi-am strâns în brațe mama și frații; Am promovat turismul local”. <https://www.jurnal.md/ro/news/283c890aac8198f5/mireasa-pe-timp-de-pandemie-in-aceasta-zi-nu-mi-am-strans-in-brate-mama-si-fratii-am-promovat-turismul-local.html> (vizitat la 08.02.2023).
9. POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*. București: Ed. Univers, 1999.

10. BRAGHIȘ, N. Ce spune epidemiologul-șef despre „masa de sărbătoare” organizată de fiul premierului la Vinăria „Poiana”. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/ce-spune-epidemiologul-sef-despre-masa-de-sarbatoare-organizata-de-fiul-premierului-la-vinaria-poiana/> (vizitat la 18.02.2023).

Date despre autor:

Tatiana POTÎNG, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: tatiana.poting@usm.md

ORCID: 0000-0002-5944-3426

Prezentat la 10.03.2023